

ใบความรู้ที่ ๑ เรื่อง เรื่องราวทางประวัติศาสตร์สมัยก่อนสุโขทัย
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่อง ดินแดนไทยสมัยก่อนสุโขทัย
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่อง เรื่องราวทางประวัติศาสตร์สมัยก่อนสุโขทัย
รายวิชา ประวัติศาสตร์ รหัสวิชา ส๒๑๑๐๒ ภาคเรียนที่ ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

๑.เจดีย์วัดป่าสัก

ประวัติการสร้าง

พงศาวดารภาคที่ 61 ให้ข้อมูลว่าพระเจ้าแสนภูโปรดให้สร้างวัดนี้ขึ้นภายหลังจากสร้างเมืองเชียงใหม่ 4 ปี โดยตั้งอยู่นอกประตูเมือง ปลูกต้นสัก 300 ต้น จึงเรียกชื่ออารามนี้ว่า “อารามป่าสัก” ทั้งนี้ในชินกาลมาลีปกรณ์ระบุศักราชสร้างเมืองเชียงใหม่ตรงกับ พ.ศ. 1871 ดังนั้นวัดป่าสักน่าจะสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1875

ลักษณะทางศิลปกรรม

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของเจดีย์วัดป่าสัก ได้แก่ ส่วนฐานซึ่งประกอบด้วยฐานเขียงและฐานบัว ที่ท้องไม้ของฐานบัวชั้นล่างทำเป็นช่องสี่เหลี่ยม ชั้นบนประดับด้วยช่องแปดเหลี่ยมโดยรอบ คล้ายกับส่วนฐานของสถาปัตยกรรมสมัยทวารวดี ส่วนเรือนธาตุชั้นล่างเป็นช่อจระนำประดิษฐานพระพุทธรูปด้านละ 3 ช่อ มีช่อสลัปช่อจระนำรูปเทวดา ส่วนฐานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปนี้จึงมีรูปแบบใกล้เคียงกับเจดีย์กู่กุดในศิลปะทวารวดี ถัดขึ้นมาเป็นชุดเขียงรองรับเรือนธาตุชั้นที่สอง ซึ่งมีช่อจระนำประดิษฐานพระพุทธรูปด้านละ 1 องค์ ประดับลวดลายปูนปั้นที่ช่อจระนำซึ่งสัมพันธ์กับศิลปะทวารวดีอย่างที่เราเรียกว่าช่อเคล็ก ส่วนยอดเป็นส่วนของเจดีย์ทรงระฆังที่ไม่มีบัลลังก์ และมีเจดีย์ขนาดเล็กหรือสถูปิกะประดับที่มุมทั้ง 4 องค์เจดีย์ประดับด้วยลวดลายปูนปั้นซึ่งได้รับอิทธิพลศิลปะจีน

๒.เจดีย์หลวง

ประวัติการสร้าง

ตำนานทางภาคเหนือ เช่น ชินกาลมาลีปกรณ์ ระบุว่าพระเจ้าผายุกษัตริย์เชียงใหม่เป็นผู้สร้างเจดีย์หลวงขึ้นกลางเมือง มีความสูง 76 ศอก ฐานแต่ละด้านกว้าง 48 ศอก ด้วยขนาดที่ใหญ่โตจึงทำให้ต้องใช้ระยะเวลาสร้างยาวนานหลายรัชกาล พบหลักฐานในชินกาลมาลีปกรณ์ว่าพระเจ้ากือนาสร้างซุ้มจระนำด้านทิศใต้ขึ้นมาใหม่เพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปองค์ ต่อมาพระเจ้าแสนเมืองมาได้สร้างเจดีย์หลวงต่อ แต่การยังไม่แล้วเสร็จพระองค์ได้สวรรคตลง พระมเหสีจึงดำเนินการต่อจนยอดเจดีย์หลวงสร้างสำเร็จ

ชินกาลมาลีปกรณ์ระบุต่อไปว่า ในสมัยพระเจ้าติโลกราชได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์เจดีย์หลวงอีกครั้งหนึ่ง เมื่อแล้วเสร็จทำให้ยอดของเจดีย์หลวงมียอดเป็นอันเดียว ฐานกว้างด้านละ 52 ศอก สูง 92 ศอก ทำแท่นวางดอกไม้แต่ละด้านยาวประมาณ 57 ศอก สูง 2 ศอกกว่า ล้อมด้วยกำแพงศิลาขาว 228 ศอก กว้าง 150 ศอก ฉาบปูนพระเจดีย์ หุ้มเจดีย์หลวงด้วยแผ่นทองแดงอันอาบด้วยน้ำตะโกทอง (น้ำยาผสมน้ำมันยางและหรดาล) และปิดทองคำเปลวทับ

พงศาวดารโยนกกล่าวถึงการบูรณปฏิสังขรณ์เจดีย์หลวงโดยพระเจ้าติโลกราชต่างออกไปจากชินกาลมาลีปกรณ์เป็นบางส่วน กล่าวคือ พระองค์โปรดให้หมื่นดำพร้าคด (สีหะเสนาบดี) ออกไปถ่ายแบบโลหะปราสาทและรัตนมาลีเจดีย์ที่ลังกาทวีปแล้วให้ท่านเป็นผู้อำนวยการปฏิสังขรณ์เจดีย์หลวง โดยเริ่มต้นเมื่อ พ.ศ. 2022 เมื่อแล้วเสร็จได้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่ได้มาจากลังกาไว้ด้วย พร้อมกันนั้นยังสร้างหอประดิษฐานพระแก้วมรกตและพระแก้วขาวตามอย่างโลหะ

๒.เจดีย์หลวง

ลักษณะทางศิลปกรรม

เจดีย์หลวงเป็นเจดีย์ทรงปราสาทแบบล้านนา ก่ออิฐถือปูน ประดับด้วยปูนปั้น และหุ้มด้วยจังโก รูปแบบประกอบด้วยฐานทักษิณสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ ส่วนบนของฐานทักษิณประดับด้วยช้างล้อม มีบันไดทางขึ้นทั้งสี่ด้าน แต่บันไดเหล่านี้ได้รับการปรับเปลี่ยนชั้นบันไดให้เป็นทางลาดเมื่อภายหลัง ถัดขึ้นไปเป็นองค์เจดีย์ในผังเพิ่มมุมไม่มียี่สิบ ด้านทั้งสี่มีซุ้มจระนำประดิษฐานพระพุทธรูปประดับอยู่ ถัดขึ้นไปเป็นส่วนยอดซึ่งประกอบด้วยแนวชั้นหลังคาลาด แต่องค์ระฆังและส่วนเหนือขึ้นไปพังทลายลงมานานแล้ว

๓. พระธาตุหริภุญชัย

ประวัติการสร้าง

พระธาตุหริภุญชัยปรากฏหลักฐานการสร้างในตำนานต่างๆ เช่น ชินกาลมาลีปกรณ์ พงศาวดารโยนก รายละเอียดอาจแตกต่างกันไป แต่เนื้อหาหลักเป็นเช่นเดียวกันว่าพระเจ้าอาทิตย์ราชผู้ครองอาณาจักรหริภุญชัยโปรดให้สร้างขึ้น

จามเทวีวงศ์ ตำนานมูลศาสนา และชินกาลมาลีปกรณ์ให้รายละเอียดกล่าวไว้คล้ายกันในลักษณะตำนานว่า พระพุทธองค์ได้เสด็จมายังตำแหน่งที่จะสร้างพระธาตุหริภุญชัย มีพุทธทำนายว่าเมื่อพระเจ้าอาทิตย์ขึ้นครองราชสมบัติจะปรากฏพระบรมสารีริกธาตุขึ้นในที่แห่งนี้ เมื่อพระเจ้าอาทิตย์ราชขึ้นครองราชสมบัติก็ได้ทราบถึงพุทธทำนายดังกล่าว จึงอาราธนาให้พระบรมสารีริกธาตุแสดงปาฏิหาริย์ขึ้น พระบรมสารีริกธาตุซึ่งบรรจุอยู่ภายในผอบโดยพระเจ้าโศกมหาราชก็ได้ปรากฏขึ้นต่อหน้าพระพักตร์ ชินกาลมาลีปกรณ์เล่าต่อว่า พระองค์จึงโปรดให้สร้างเจดีย์ทรงปราสาทสูง 12 คอก มีเสา 4 ต้น ประตู 4 ด้าน และประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุลงในที่นั้น เมื่อ พ.ศ.1607 ครั้นต่อมาพระเจ้าสัพพาสิตีได้ก่อเสริมให้สูงขึ้นเป็น 24 คอก ตำนานอื่นๆ มีรายละเอียดแตกต่างกันออกไปบ้าง เช่น พงศาวดารโยนก กล่าวถึงพระธาตุที่สร้างขึ้นนี้ว่าสูง 1 เส้น 3 วา และยังสร้างโบสถ์ วิหาร การเปรียญ และอื่นๆ ทั้งนี้่าเสียดายที่เจดีย์ที่พระเจ้าอาทิตย์ราชโปรดให้สร้างขึ้นได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ใหม่หมดในสมัยล้านนา ไม่สามารถศึกษาได้แล้วในปัจจุบันทั้งนี้ร่องรอยหลักฐานการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งแรกอาจเกิดขึ้นในสมัยพระยาเม็ญราย ดังที่ตำนานมูลศาสนาได้ระบุว่า ให้คนทั้งหลายไปเอาหินมาแล้วก่อครอบให้กลม มิให้เป็นคูลาเหมือนดังก่อน สูงได้ 70 คอก ตกแต่งให้สวยงาม

๓. พระธาตุหริภุญชัย

ประวัติการสร้าง

จากนั้นได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุหริภุญชัยมาเป็นระยะ ครั้งใหญ่และได้รับการบันทึกไว้ในตำนานฝ่ายเหนือ เช่น ชินกาลมาลีปกรณ์ ระบุว่าพระเจ้าแสนเมืองมาได้หุ้มพระธาตุด้วยแผ่นทองคำหนักสองแสนหนึ่งหมื่น ในขณะที่ตำนานมูลศาสนาระบุว่าหุ้มทองหนักเก้าแสนสามหมื่นห้าพัน จากนั้นยังคงมีการบูรณปฏิสังขรณ์มาเป็นระยะ ทั้งนี้ได้ค้นพบว่าแผ่นทองบริเวณองค์ระฆังมีพระพุทธรูปคันทนูนประดับอยู่ 8 องค์ โดยองค์หนึ่งมีจารึกกำกับว่า เจ้าหมาเทวีผู้เป็นแม่แก่เจ้าพระยาทั้งสองพี่น้องเป็นผู้สร้าง จากรูปอักษรที่ใช้และเหตุการณ์ประวัติทำให้เชื่อว่าผู้สร้างน่าจะได้แก่พระนางจิตราเทวี ผู้เป็นพระราชชนนีของพระเจ้ากือนากับท้าวมหาพรหม ซึ่งเป็นกษัตริย์ครองเชียงใหม่และเชียงแสนในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 20 ข้อมูลดังกล่าวนี้อาจทำให้ช่วยกำหนดอายุการสร้างหรือซ่อมแซมพระธาตุหริภุญชัยได้ยิ่งขึ้น

ลักษณะทางศิลปกรรม

พระธาตุหริภุญชัยจัดเป็นรูปแบบของเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนา ก่ออิฐ หุ้มทองจังโก องค์ประกอบสำคัญตั้งแต่ส่วนฐานจนถึงส่วนยอด ได้แก่ ฐานบัวสองฐานซ้อนกันในผังสี่เหลี่ยมเพ็ญมุม(หรือยกเก็จ) ถัดขึ้นไปเป็นชุดฐานบัวลูกแก้วอกไก่ในผังกลมซ้อนลดหลั่นกัน 3 ชั้น ถัดขึ้นไปเป็นองค์ระฆังกลมซึ่งมีลายประจำยามและภาพคันทนูนพระพุทธรูปประดับอยู่ จากนั้นเป็นบัลลังก์เพ็ญมุมไม้สิบสอง แกนปล้องไฉน ปล้องไฉน ปลี และฉัตร

ที่มา : <https://seaarts.sac.or.th/artwork/60>

๔. เขาลังนอก (ศรีเทพ)

ประวัติการสร้าง

ไม่พบประวัติการสร้างที่แน่ชัด แต่จากรูปแบบทางศิลปกรรมที่แสดงถึงความสัมพันธ์กับศิลปะอินเดียแบบปาละ ตอนต้นและโจฬะตอนต้น และมหาสถูปบุโรพุทโธ ทำให้กำหนดอายุเขาลังนอกไว้ราวพุทธศตวรรษที่ 14-15

ลักษณะทางศิลปกรรม

เขาลังนอกเป็นเจดีย์ที่ใช้ศิลาแลงเป็นวัสดุหลัก ไม่มีปูนฉาบหรือปูนปั้นประดับ เฉพาะองค์เจดีย์ประธานที่ตั้งอยู่บนลานยอดเท่านั้นที่ใช้อิฐเป็นวัสดุหลัก เขาลังนอกมีลักษณะเป็นฐานขนาดใหญ่ซ้อนชั้นกัน บนลานยอดสุดมีเจดีย์ 1 องค์ แผนผังของฐานขนาดใหญ่เป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสยกเก็จ 5 เก็จ โดยแต่ละด้านจะประกอบด้วยเก็จกึ่งกลางที่มีขนาดใหญ่ที่สุด เก็จที่ขนานเก็จกึ่งกลางมี 2 เก็จขนาดเล็กที่สุด และเก็จที่มุม 2 เก็จ ทุกด้านมีแนวบันไดทางขึ้นสู่ลานยอดพาดผ่านจากเก็จใหญ่ที่กึ่งกลาง ผนังของฐานมีลวดบัวหลายเส้นซ้อนลดหลั่นกัน โดยลวดบัวสำคัญที่แสดงถึงความ เป็นศิลปะทวารวดี ได้แก่ บัวลัย หรือกลศ นอกจากนี้ยังประดับตกแต่งผนังของฐานด้วยวิมานหรือปราสาทจำลอง แต่ละด้านมีวิมาน 8 หลังประดับอยู่ที่เก็จขนานเก็จกึ่งกลาง เก็จมุม และผนังระหว่างเก็จ รูปแบบของลวดบัวทำให้นักถึงลวดบัวในศิลปะปาละตอนต้น ในขณะที่วิมานทำให้นักถึงศิลปะโจฬะตอนต้น ลานยอดมีเจดีย์ก่ออิฐ 1 องค์ สร้างด้วยอิฐแบบทวารวดีที่ผสมกลมกลืนเข้าในเนื้ออิฐค่อนข้างมาก สภาพปรักหักพังจนศึกษารายละเอียดได้ลำบาก มีแนวหลุมเสากลมล้อมรอบเจดีย์แสดงว่าครั้งหนึ่งเคยมีหลังคาคลุมลานยอดนี้

ที่มา : <https://seaarts.sac.or.th/artwork/83>

๕. พระปฐมเจดีย์

ประวัติการสร้าง

ประวัติความเป็นมาของพระปฐมเจดีย์นั้นระบุว่าเมื่อ พ.ศ. 2374 เจ้าฟ้ามงกุฎขณะทรงผนวชได้เสด็จออกธุดงค์นอกกราชธานีไปยังที่ต่างๆ และได้เสด็จไปนมัสการพระเจดีย์องค์หนึ่งที่เมืองนครชัยศรี ลักษณะเป็นเจดีย์ทรงกลมขนาดใหญ่ตอนบนเป็นปรางค์ โดยทรงพระราชดำริว่าน่าจะเป็นเจดีย์องค์แรกในสยามประเทศเนื่องจากมีขนาดใหญ่มาก และอาจจะสร้างขึ้นตั้งแต่ครั้งที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้เผยแผ่พุทธศาสนาไปยังดินแดนต่างๆ จึงทรงเรียกเจดีย์นี้ว่า พระปฐมเจดีย์ เจ้าฟ้ามงกุฎได้ถวายพระพรพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อขอพระราชทานให้ทรงบูรณปฏิสังขรณ์ แต่รัชกาลที่ 3 ไม่โปรดเนื่องจากอยู่ในป่ารก การจะปฏิสังขรณ์ขึ้นนั้นเห็นว่าไม่เกิดประโยชน์อันใด ภายหลังเมื่อได้เสด็จขึ้นครองราชสมบัติจึงได้โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์เป็นผู้ควบคุมการปฏิสังขรณ์เมื่อ พ.ศ. 2396 ต่อมาสมเด็จพระเจ้าพระยาได้ถึงแก่พิราลัย จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดีเป็นแม่กองแทน การก่อสร้างพระปฐมเจดีย์เสร็จสิ้นและมีการฉลองพระเจดีย์ในสมัยรัชกาลที่ 4 ต่อมาได้มีการประดับกระเบื้องสีทองในสมัยรัชกาลที่ 5

ลักษณะทางศิลปกรรม

พระปฐมเจดีย์เป็นเจดีย์ทรงระฆังในผังกลมที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ตั้งอยู่บนฐานประทักษิณที่มีระเบียงคดในผังกลมล้อมรอบองค์เจดีย์ โดยมีวิหารทิศทั้ง 4 คั่นจังหวะ ได้แก่ วิหารทิศเหนือประดิษฐานพระพุทธรูปตอนประสูติ วิหารทิศตะวันออกประดิษฐานพระพุทธรูปตอนตรัสรู้ วิหารทิศใต้ประดิษฐานพระพุทธรูปตอนปฐมเทศนา และวิหารทิศตะวันตกประดิษฐานพระพุทธรูปตอนปรินิพพาน องค์พระปฐมเจดีย์ประกอบด้วยส่วนฐานซึ่งเป็นฐานบัวคว่ำบัวหงาย มีส่วนรองรับองค์ระฆังเป็นชุดมัลลียเถารองรับองค์ระฆังขนาดใหญ่ ถัดขึ้นไปเป็นบัลลังก์สี่เหลี่ยม แกนปล้องไฉนที่มีเสาหาร ปล้องไฉน และปลียอดที่มีลักษณะอ้วนป้อม

๖. พระธาตุพนม

ประวัติการสร้าง

ตำนานอุรังคธาตุจะย้อนประวัติการสร้างพระธาตุพนมให้เก่าแก่ไปจนถึงสมัยพุทธกาล แต่ตามข้อเท็จจริงทางศิลปกรรมและเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์สรุปได้ว่า พระธาตุพนมเป็นศาสนสถาน que สร้างขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 14-15 หรืออาจมีมาก่อนหน้านั้นแล้ว ต่อมาในสมัยล้านช้างราวพุทธศตวรรษที่ 22-23 ได้ปฏิสังขรณ์ศาสนสถานนี้จนกลายเป็นพระธาตุศักดิ์สิทธิ์ หลักฐานที่เก่าแก่ถึงพุทธศตวรรษที่ 14-15 หรือก่อนหน้านั้น คือ เรือนธาตุ แผ่นผั่งสี่เหลี่ยม จตุรัส ก่อด้วยอิฐไม่ฉาบปูน ประดับตกแต่งด้วยลวดลายต่างๆ เช่น กนกพรรณพฤษภา เสากลม จากการเปรียบเทียบรูปแบบทางศิลปกรรมพบว่าลักษณะเสากลมคล้ายกับเสาประดับกรอบประตูในศิลปะเขมรแบบไพรกเมง-กำพงพระ ทำให้นักวิชาการหลายท่านใช้เป็นหลักฐานกำหนดอายุเรือนธาตุว่าสร้างขึ้นตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 13 อย่างไรก็ตามบางท่านเห็นว่าการประดับผนังเรือนธาตุด้วยเสาจำนวนมาก และเสาบางต้นประดับลวดลายไว้อย่างเกี่ยวเนื่องกับปราสาทในศิลปะขอม อายุราวพุทธศตวรรษที่ 14-15 ก็ได้ อย่างไรก็ตาม รูปแบบในภาพรวมของเรือนธาตุแสดงให้เห็นถึงลักษณะท้องถิ่นที่แตกต่างไปจากศิลปกรรมในสถานที่อื่นๆ อย่างแท้จริง

สำหรับหลักฐานสมัยล้านช้างได้แก่อยอดทรงบัวเหลี่ยมก่อนที่จะมีการขยายใหญ่สูงขึ้นในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยอดดังกล่าวนี้มีรูปทรงอ้วนเตี้ยกว่าปัจจุบัน สามารถศึกษาได้จากภาพถ่ายเก่า สันนิษฐานว่าเป็นงานปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ในสมัยล้านช้าง ราวพุทธศตวรรษที่ 22-23 โดยกษัตริย์หลายพระองค์ เช่น พระเจ้าไชยเชษฐา พระยาสุริยวงศาธรรมิกราช โดยเฉพาะอย่างยิ่งในครั้งที่พระครูโพนสะเม็กเป็นผู้นำการปฏิสังขรณ์ เมื่อ พ.ศ. 2233-2234 เข้าใจว่าในครั้งนี้คงปิดเรือนธาตุของพระธาตุพนมจนไม่สามารถเข้าไปภายในได้ สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2483 ได้ขยายยอดทรงบัวเหลี่ยมให้ใหญ่และสูงขึ้น ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้พระธาตุพนมถล่มลงมาเมื่อ พ.ศ. 2518 ทางการได้บูรณะขึ้นมาใหม่จนแล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2522

๖. พระธาตุพนม

ลักษณะทางศิลปกรรม

พระธาตุพนมเป็นเจดีย์ก่ออิฐถือปูน องค์ประกอบสำคัญแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ เรือนธาตุ และยอดทรงบัวเหลี่ยม เรือนธาดูก่ออิฐไม่ฉาบปูน มีแผนผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส น่าจะตรงกับที่ตำนานอุรังคธาตุเรียกว่า อุโมงค์ (อุบมุง) ประดับ ตกแต่งกึ่งกลางแต่ละด้านด้วยซุ้มประตูห่อกลี ถัดออกมาสองข้างของซุ้มประตูตกแต่งด้วยเสาหลอกทรงกลม มุมทั้งสี่สลัก ภาพนกพรณพฤษาและรูปบุคคลขี่พาหนะ ซึ่งได้รับการเชื่อมโยงเข้ากับตำนานอุรังคธาตุว่าเป็นรูปพระยาทั้งห้าที่ได้ ร่วมกันสร้างพระธาตุพนมขึ้น ถัดขึ้นไปเป็นชั้นซ้อนจำลองเรือนธาตุจำนวน 1 ชั้น ถัดไปจากนั้นเป็นยอดบัวเหลี่ยม ส่วนนี้ นับได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะล้านช้าง

ที่มา : <https://seaarts.sac.or.th/artwork/71>

๗. ภาชนะดินเผาบ้านเชียง

ลักษณะทางศิลปกรรม

เป็นภาชนะดินเผาในหลุมฝังศพที่พบได้จากการขุดค้นในแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง สามารถแบ่งประเภทได้ดังนี้

1. สมัยต้น มีอายุระหว่าง 4,300-3,000 ปีมาแล้วเป็นอย่างน้อย

ระยะที่ 1 มีภาชนะดินเผาประเภทเด่นคือ ภาชนะดินเผาสีดำ-เทาเข้ม มีเชิงหรือฐานเตี้ยๆ ลำตัวภาชนะครึ่งบนมักตกแต่งด้วยลายขีดเป็นเส้นคดโค้ง แล้วตกแต่งเพิ่มเติมด้วยการกดจุดหรือเป็นเส้นสั้นๆ เติมในพื้นที่ระหว่างลายเส้นคดโค้ง ส่วนครึ่งล่างของตัวภาชนะมักตกแต่งด้วยลายเชือกทาบ ซึ่งหมายถึงลวดลายที่เกิดจากการกดประทับผิวภาชนะดินเผาด้วยเชือกนั่นเอง

ระยะที่ 2 เริ่มปรากฏภาชนะดินเผาแบบใหม่เพิ่มขึ้นมา คือ ภาชนะดินเผาขนาดใหญ่ที่ใช้บรรจุศพเด็กก่อนที่จะนำไปฝัง นอกจากนี้ยังมีภาชนะดินเผาขนาดสามัญซึ่งมีการตกแต่งพื้นที่ส่วนใหญ่บนผิวภาชนะด้านนอกด้วยลายขีดเป็นลายคดโค้ง จึงดูเหมือนเป็นภาชนะที่มีปริมาณลวดลายขีดตกแต่งหนาแน่นกว่าบนภาชนะของสมัยต้นช่วงแรก

ระยะที่ 3 เริ่มปรากฏภาชนะแบบที่มีผนังด้านข้างตรงถึงเกือบตรง ทำให้มีรูปร่างภาชนะเป็นทรงกระบอก (beaker) และยังมีภาชนะประเภทหม้อก้นกลม คอภาชนะสั้นๆ ปากตั้งตรง ตกแต่งด้วยลายเชือกทาบตลอดทั้งใบ

ระยะที่ 4 ปรากฏภาชนะดินเผาประเภทหม้อก้นกลม มีกลุ่มหนึ่งตกแต่งบริเวณไหล่ภาชนะด้วยลายขีดเป็นเส้นคดโค้งผสมกับการระบายด้วยสีแดง ในขณะที่ส่วนบริเวณลำตัวภาชนะช่วงใต้ไหล่ลงมาตกแต่งด้วยลายเชือกทาบ ภาชนะดินเผาแบบนี้มีการตั้งชื่อว่า “ภาชนะแบบบ้านอ้อมแก้ว” เพราะพบว่าเป็นภาชนะดินเผาประเภทหลักที่พบในชั้นอยู่อาศัยของคนยุคก่อนประวัติศาสตร์ช่วงแรกที่บ้านอ้อมแก้ว ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากบ้านเชียง

๗. ภาชนะดินเผาบ้านเชียง

ลักษณะทางศิลปกรรม

2. สมัยกลาง อายุระหว่าง 3,000-2,000 ปีมาแล้วเป็นอย่างน้อย ภาชนะดินเผาขนาดใหญ่ ผิวนอกสีขาว ทำส่วนใหญ่ ภาชนะหักมุมหรือโค้งมากจนเกือบเป็นมุมค่อนข้างชัด มีทั้งแบบก้นกลมและก้นแหลม บางใบมีการตกแต่งด้วยลายขีด ผสมกับลายเขียนสีที่บริเวณใกล้ปากภาชนะ ในช่วงปลายสุดของสมัยกลาง เริ่มมีการตกแต่งปากภาชนะดินเผาแบบ เช่นนี้ด้วยการทาสีแดง

3. สมัยปลาย อายุระหว่าง 2,300-1,800 ปีมาแล้ว

ช่วงต้นของสมัยปลาย พบภาชนะดินเผาเขียนสีแดงบนพื้นสีนวล

ช่วงกลางของสมัยปลาย เริ่มมีการใช้ภาชนะดินเผาลายเขียนสีแดงบนพื้นสีแดง

ช่วงท้ายของสมัยปลาย เริ่มมีการใช้ภาชนะดินเผาทำด้วยน้ำดินสีแดงแล้วขัดมัน

ลวดลายที่ปรากฏบนภาชนะดินเผา สามารถจำแนกได้ดังนี้

1. กลุ่มลวดลายรูปร่างเรขาคณิต
2. กลุ่มลวดลายอิสระแบบดุลยภาพสมมาตร
3. กลุ่มลวดลายอิสระแบบดุลยภาพอสมมาตร

ส่วนรูปแบบลวดลายที่นิยมในสมัยปลาย คือ การเขียนสีบนเคลือบน้ำดินสีนวล ลวดลายวงกลมหรือวงรี ลวดลายเส้นโค้ง แบบก้นหอยวนเข้าหาจุดศูนย์กลาง ลายเส้นโค้งแบบก้นหอยวนเข้าหาจุดศูนย์กลางแล้ววนออกและลวดลายตัว S และ Z ลวดลายภาชนะแสดงถึงความคิดถึง ความพิถีพิถัน ผู้ผลิตสร้างขึ้นให้กับผู้ตายตามประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับความตาย พื้นฐานทางความคิดของผู้สร้างสรรค์ลวดลายของชุมชนมีความร่วมกันทางวัฒนธรรม แต่ในขณะเดียวกันก็ปรากฏถึงความหลากหลายในการออกแบบ ซึ่งมีพัฒนาการในระยะแรกเริ่มจากรูปแบบเรียบง่าย ต่อมาในระยะหลังเมื่อผลิตจำนวนมากขึ้น มีความรู้ความชำนาญมากขึ้นก็พัฒนาไปสู่การสร้างลวดลายที่ซับซ้อนมากขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป

๘. ภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์ผาแต้ม

ลักษณะทางศิลปกรรม

สามารถแบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม ตามชื่อหน้าผาเรียงต่อกันไปคือผาขาม ผาแต้ม ผาหมอนน้อย และผาหมอน ทั้งหมดนี้หันหน้าไปทางทิศตะวันออก

1. ผาขาม แสดงภาพปลาขนาดใหญ่ 4 ตัว ยาวประมาณ 0.35 - 1.00 เมตร เขียนด้วยสีแดงแบบเห็นโครงสร้างภายใน (x-ray) นอกจากนั้นมีภาพช้าง 1 ตัว ซึ่งมีขนาดเล็กกว่าปลามาก (ประมาณ 13 ซม.) และภาพสัตว์สี่เท้า 1 ตัว

2. ผาแต้ม ภาพเขียนปรากฏมีตลอดแนวหน้าผายาว 180 เมตร สูงจากพื้นประมาณ 4 - 5 เมตร ภาพที่เขียนลงสีไว้มีมากกว่า 300 รูป ที่ผาแต้มนี้มีภาพที่เกิดจากการฝนชะร่องลงไปเนื้อหินเป็นลายเส้นเรียงแถวตามแนวตรงบ้าง เเฉียงบ้าง แนวอนบ้าง สูงตั้งแต่ 5 - 15 ซม. ส่วนนี้ยังคงมีหลงเหลืออยู่ในช่วงยาวประมาณ 80 ซม.เท่านั้น อาจเป็นภาพสัญลักษณ์บางอย่าง สำหรับภาพเขียนสีซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากที่บริเวณนี้ ส่วนใหญ่เขียนด้วยสีแดง มีสีดำและสีขาวบ้าง แบ่งเป็นภาพคนซึ่งมีขนาดเล็ก พบเพียง 10 ภาพ ภาพสัตว์ เช่น ช้าง ปลา เต่าหรือตะพาบน้ำ สุนัข วัว ไก่หรือนก เป็นต้น มักแสดงภาพขนาดใหญ่ราวกับเท่าของจริง โดยเฉพาะช้างและปลาที่มีขนาดยาวถึง 4 เมตร สูงประมาณ 3 เมตร ภาพสัตว์นี้พบประมาณ 30 ภาพ ทั้งภาพคนและสัตว์ มักอยู่ในอาการเคลื่อนไหว ภาพวัตถุสิ่งของ อาจเป็นเครื่องมือจับปลาที่เรียกว่า "ตุ้ม" และหน้าไม้ หรือคันธนูซึ่งคนกำลังถือใช้งานอยู่ ภาพสัญลักษณ์ เป็นลายเส้นวงเวียนไปมา หรือเป็นเส้นหยัก ลูกคลื่นหรือฟันปลา ซึ่งอาจหมายถึง"น้ำ" หรือกับดักปลา ลายก้างปลา ลายรูปทรงเรขาคณิต ลายเส้นขนาน คล้ายทุ่งนา เป็นต้น ภาพมือ ซึ่งพบอยู่เป็นจำนวนมากกว่า 200 มือ มีทั้งมือผู้ใหญ่ และมือเด็ก และมีทั้งสีแดง สีดำ และสีขาว ภาพทุกประเภทเขียนอยู่ร่วมกันเสมอ โดยเฉพาะภาพมือ ปรากฏมีสอดแทรกกับภาพอื่นๆ ทุกภาพ ภาพเขียนส่วนมากเขียนแบบระบายสีเงาทึบ (silhouette) นอกนั้นเป็นแบบโครงร่างรอบนอก (outline) และแบบกิ้งไม้ (stick man) ส่วนภาพมือมีรูปแบบการทำหลายแบบ มีทั้งแบบฟ้น (stencil) แบบทาบ (imprint) และแบบเขียนเส้นโครงรอบ

๘. ภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์ผาแต้ม

ลักษณะทางศิลปกรรม

3. ผาหมอนน้อย แสดงภาพคนสูงประมาณ 1.6 เมตร กำลังเหยียดคันธนูเล็งไปยังสัตว์สี่ขาซึ่งอาจเป็นวัวตั้งครรรภ์ ลำตัวยาวประมาณ 6.4 เมตร ต่อมาเป็นภาพคนสูงประมาณ 1.2 เมตร กำลังไล่สัตว์สี่ขามีเขาอาจเป็นกวางที่บุกรุกเข้าไปในนาข้าว ซึ่งรอบๆภาพกลุ่มนี้มีภาพมือทั้งซ้ายและขวาประมาณ 20 มือ ทำขึ้นโดยการทาสีบนฝ่ามือแล้วขีดสีบางส่วนที่นิ้วและฝ่ามือออกแล้วจึงทาบบมือลงบนผนัง ถัดมาเป็นภาพสัตว์สี่ขา 3 ตัว ท้องป่องคล้ายตั้งครรรภ์เช่นกัน กับภาพลายเส้นคล้ายตาข่ายดักสัตว์ นอกจากนี้ก็มีภาพลายเส้นคู่ขนานต่อกัน และภาพมือที่มีลักษณะเช่นเดียวกับกลุ่มแรกอีกประมาณ 15 มือ เรียงกันเป็นแถวยาวกับลายเส้นหยักขึ้นลงวกไปมาด้วย ภาพคนและสัตว์ระบายสีแดงแบบเงาทึบ (silhouette) เป็นที่น่าสังเกตว่าภาพเขียนสีที่ผาแต้มและผาหมอนน้อยนี้ ภาพทุกประเภหมีความสัมพันธ์เป็นเรื่องราวเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นภาพคนกับวัวกับภาพมือ ภาพปลา กับมือ ภาพ"ตุ้ม"กับมือ และสัญลักษณ์ ภาพทุ่งนา กับคนกับกวาง กับมือ ภาพคนกำลังล่าวัวหรือกวาง

4. ผาหมอน ภาพทั้งหมดในส่วนนี้เขียนด้วยสีแดงแบบระบายเงาทึบ (silhouette) ประกอบด้วยภาพคนและสัตว์ กลุ่มแรกมีภาพคนเพียงคนเดียวกับภาพสัตว์สี่ขา 11 ตัว อาจเป็นช้าง วัว สุนัข และหมูหรือแกะหรือแพะเดินตามกันไปทิศทางเดียวกัน (ยกเว้นสัตว์ตัวหนึ่งซึ่งอาจเป็นสุนัขที่หันหน้าเข้าหาฝูงสัตว์) กลุ่มที่สองเป็นภาพคนประมาณ 10 คน เขียนแบบระบายเงาทึบกับแบบกึ่งไม้ มีลักษณะค่อนข้างเหมือนจริง แสดงกล้ามเนื้อน่องโป่งพองด้วย ภาพที่น่าสนใจของที่ผาหมอนนี้คือภาพคนนั่งกระโปรงยาวครึ่งน่อง ยืนท้าวสะเอว มีขนาดใหญ่กว่าภาพคนอื่นๆ ไม่รู้แน่ว่าเป็นหญิงหรือชาย นอกจากนี้มีภาพมือข้างขวาของผู้ใหญ่แบบฟัน (stencil) 2 มือ และแบบทาบบ (imprint) อีก 2 มือ และมือเด็กแบบทาบบอีก 2 มือด้วย ภาพเขียนสีทั้ง 4 กลุ่มนี้จะเห็นได้ว่ามีภาพมือเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยเสมอ อาจหมายถึงการร่วมมือร่วมแรงกันทำกิจกรรมบางอย่าง เช่น ร่วมมือกันจับปลา ทำการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ หรือล่าสัตว์ แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้วาดภาพเหล่านั้นว่าอยู่ในสังคมเกษตรกรรม และยังอาจหมายถึงการมีความเชื่อร่วมกันในเรื่องความอุดมสมบูรณ์อีกด้วย

ที่มา : <https://seaarts.sac.or.th/artwork/301>

๙. พระบรมธาตุไชยา

ประวัติการสร้าง

ไม่ทราบประวัติการสร้างที่แน่ชัด แต่จากรูปแบบทางศิลปกรรมที่เป็นเจดีย์ทรงปราสาทที่มียอดเป็นองค์ระฆังทำให้นักวิชาการหลายท่านนำไปเปรียบเทียบกับเจดีย์ในศิลปะขอมที่นิยมสร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-15 จึงทำเชื่อว่าพระบรมธาตุไชยาน่าจะสร้างขึ้นในระยะเวลาเดียวกันนี้ด้วย ซึ่งในขณะนั้นภาคใต้ของไทยอยู่ภายใต้การเมืองการปกครองของอาณาจักรศรีวิชัย ต่อมาได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์มาโดยตลอด ครั้งใหญ่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยการร่วมแรงร่วมใจของคนในท้องถิ่น นำโดยพระยาภิวัฒน์ (หนู ตีสโล) เห็นได้ชัดเจนจากงานปูนปั้นประดับและรูปแบบของส่วนยอดที่เทียบได้กับศิลปกรรมสมัยรัตนโกสินทร์

ลักษณะทางศิลปกรรม

พระบรมธาตุไชยาเป็นเจดีย์ทรงปราสาทที่มียอดเป็นองค์ระฆัง ก่ออิฐถือปูน ด้านล่างสุดเป็นฐานไพที มีแผนผังสี่เหลี่ยมประดับด้วยเสาหลอกหรือเสาอิงเป็นระยะ มียกเก็จทางด้านตะวันออก มีบันไดทางขึ้นสู่เรือนธาตุอยู่ทางด้านตะวันออกนี้ ด้านบนของฐานไพทีนอกจากจะมีเจดีย์ทรงปราสาทยอดเป็นองค์ระฆังแล้ว ยังแวดล้อมด้วยเจดีย์ทรงกลมตั้งบนฐานบัวสี่เหลี่ยม 6 องค์ เจดีย์ทรงปราสาทยอดองค์ระฆังอันเป็นส่วนสำคัญที่สุดประกอบด้วยส่วนฐาน เรือนธาตุ และส่วนยอด ส่วนฐานเป็นฐานบัวที่มีแผนผังยกเก็จล้อตามแผนผังของเรือนธาตุ โดยตัวเรือนธาตุมีแผนผังสี่เหลี่ยมยกเก็จที่กลางด้านและมุมทั้งสี่ เก็จที่กลางด้านทั้งสี่ของเรือนธาตุเป็นมุขยื่นยาว มุขด้านตะวันออกเป็นทางเข้าสู่ห้องครรภคฤหะ ในขณะที่มุขอีก 3 ด้านทึบตัน เก็จที่มุมทั้งสี่ของเรือนธาตุเป็นเสาอิงหรือเสาหลอก ส่วนยอดถัดขึ้นไปจากส่วนเรือนธาตุ ประกอบด้วยชั้นซ้อน 2 ชั้น แต่ละชั้นมีเจดีย์ทรงกลมล้อมรอบอยู่ ถัดขึ้นไปเป็นฐานแปดเหลี่ยมซึ่งมีเจดีย์ทรงกลมล้อมรอบ จากนั้นเป็นบัวกลุ่ม องค์ระฆังแปดเหลี่ยม บัลลังก์ ปล้องไฉน และปลี อันเป็นระเบียบของเจดีย์ทรงกลม

๑๐. พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช

ประวัติการสร้าง

หลักฐานลายลักษณ์อักษรที่เกี่ยวกับประวัติการสร้างมีอยู่ในลักษณะตำนาน ได้เล่าอดีตย้อนกลับไปจนถึงราวยุคต้นประวัติศาสตร์ หรือราวพุทธศตวรรษที่ 10 ครั้งนั้นเจ้าชายทันตกุมารและเจ้าหญิงเหมมาลาอัญเชิญพระเชี้ยวแก้วจากอินเดียไปสู่ศรีลังกา ทว่าเรือแตกจนทำให้ทั้ง 2 พระองค์มาขึ้นฝั่งยังหาดทรายแก้ว นำพระบรมสารีริกธาตุฝังไว้ที่หาดทรายแก้วเพื่อป้องกันภัยอันตราย เมื่อทั้ง 2 พระองค์หาหนทางอัญเชิญพระเชี้ยวแก้วไปยังศรีลังกาเป็นผลสำเร็จแล้วจึงได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุส่วนหนึ่งกลับมาประดิษฐานยังตำแหน่งเดิม ต่อมาพระเจ้าศรีธรรมโศกราชได้สร้างพระสถูปครอบสถานที่ที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุไว้ ซึ่งก็คือพระบรมธาตุนครศรีธรรมราชนั่นเอง

แม้ว่าเหตุการณ์เรือแตกของเจ้าชายทันตกุมารและเจ้าหญิงเหมมาลาจะเป็นเรื่องเล่าที่ได้แรงบันดาลใจโดยตรงจากตำนานพระเชี้ยวแก้วของลังกา จนกล่าวได้ว่าไม่น่าใช่เหตุการณ์จริง แต่การสร้างพระบรมธาตุเจดีย์โดยพระเจ้าศรีธรรมโศกราชน่าจะเป็นเรื่องจริง โดยจากรูปแบบทางศิลปกรรมเชื่อว่าเกิดขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 ต่อมาได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์มาโดยลำดับ โดยเฉพาะในสมัยอยุธยาที่มีการซ่อมแซมส่วนปลียอดและหุ้มทองคำ ปรากฏปัจจุบันยังคงได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์โดยตลอด

๑๐. พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช

ลักษณะทางศิลปกรรม

รูปแบบปัจจุบันจากส่วนฐานจนกระทั่งส่วนยอดของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชมีลักษณะดังต่อไปนี้ ส่วนล่างเป็นฐานประทักษิณสูง ล้อมรอบด้วยระเบียงหรือที่เรียกว่าวิหารทับเกษตร บันไดทางขึ้นสู่ลานประทักษิณอยู่ทางทิศเหนือซึ่งเป็นด้านที่เชื่อมต่อกับวิหารพระทรงม้า ทำให้บันไดทางขึ้นสู่ลานประทักษิณตั้งอยู่ภายในวิหารพระทรงม้าไปโดยปริยาย ผนังของฐานประทักษิณประดับด้วยแนวเสาอิง บนตัวเสาอิงมีพระพุทธรูปยืนขนาดบ้างด้วยพระสาวกอยู่ภายในซุ้ม ระหว่างเสามีซุ้มเห็นครึ่งตัวอยู่ภายในซุ้มวงโค้งหรือซุ้มหน้านางด้านละ 6 ตัว ยกเว้นทางด้านเหนือมีอยู่ 4 ตัว เพราะต้องเว้นพื้นที่ไว้สำหรับบันไดทางขึ้นสู่ลานประทักษิณ บนลานประทักษิณมีเจดีย์ทรงกลมขนาดใหญ่ตั้งอยู่ตรงกลาง ที่มุมทั้งสี่มีเจดีย์ทรงกลมประจํามุม เจดีย์องค์ใหญ่เป็นหัวใจสำคัญที่สุดมีองค์ระฆังกลมขนาดใหญ่ เหนือองค์ระฆังเป็นบัลลังก์สี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ ประดับด้วยปูนปั้นรูปเสาอิงและเครื่องถ้วย ถัดขึ้นไปเป็นก้านฉัตรหรือแกนปล้องโฉนซึ่งประดับด้วยเสาคานที่มีรูปพระอัครสาวกตกแต่งอยู่ เรียกกันทั่วไปว่า พระเวียน ถัดขึ้นไปเป็นปล้องโฉน ปัทมบาทและปลีซึ่งหุ้มด้วยทองคำและประดับด้วยอัญมณีมีค่า